

QUAE SUNT CAESARIS, CAESARI: NÁBOŽENSKÉ ODKAZY V JUDIKATUŘE

PETR JÄGER

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Príspevek se zabývá charakterem zdánlivé anebo skutečné nábožensky zabarvené argumentace v judikatuře soudů, se zvláštním ohledem na právní interpretaci v české judikatuře. V úvodu jsou pojednány obecné aspekty náboženské neutrality práva. Těžiště statě je tvořeno zhodnocením přípustnosti důrazu na náboženské hodnoty při interpretaci a aplikaci práva, zvláště pak mimoprávních odkazů v odůvodnění soudních rozhodnutí, se zaměřením na odkazy náboženské (zejm. biblické). Teoretické závěry jsou konfrontovány s vybranými případy rozhodnutí českých vrcholných soudů.

Key words in original language

Náboženská neutralita práva; hodnotově orientovaná interpretace práva; náboženské hodnoty v právu; právní argumentace; judikatura; sekulární stát; právo a náboženství.

Abstract

Article deals with problem of (actual or alleged) religious arguments in judicial opinions, especially in relation to Czech case-law. Initially, the general principles of religious neutrality are mentioned. Main part of the article focuses on relevance and permisibility of extra-legal arguments in judicial reasoning, especially religious references (biblical quotations). Theoretical conclusions are confronted with selected decisions of Czech courts.

Key words

Religious neutrality of law; religious values in law; legal reasoning; judicial opinions; case-law; secular state; law and religion.

1. ÚVOD

Předmětem zájmu této statě je interpretace práva ve světle náboženských norem a doktrín, a zejména pak odůvodňování soudních rozhodnutí, a to s přihlédnutím k české právní praxi.¹ Nic se nezdá v České republice tak vzdáleno potřebám právní vědy, než otázka teoretického zkoumání faktického či žádoucího vztahu práva a náboženských hodnot či pravidel.

¹ V podstatně rozšířené podobě je stat' součástí dizertační práce autora.

Česká sekularizovaná společnost je obvykle dávána do protikladu k západní, zejm. americké realitě, kdy je náboženský prvek ve veřejném či přímo politickém životě mnohem výrazněji zastoupen. Otázky vztahu práva a náboženství však nepovažujeme ani v našich podmínkách za téma, které je vyčerpáno odkazem na reliktní charakter vlivu náboženských hodnot toliko ve specifických oblastech práva (právní úprava svobody náboženského vyznání, svobody svědomí, uzavírání sňatků apod.).² Zdá se naopak, že společenský vývoj v západní společnosti v posledních letech stojí před novými výzvami, problémy a rovněž i konflikty, které souvisí s (kulturní) globalizací a přistěhovalectvím z především islámských zemí.

V souladu s výše uvedeným úzkým zaměřením příspěvku se hodláme věnovat v první části stanovení určitého rámce, u něhož vyvozujeme nastavení referenčních kritérií pro hodnocení (míry) náboženské angažovanosti právní argumentace. Ve druhé části se pak bude jednat o zamyšlení nad konkrétními případy české judikatury, v níž se vyskytují (skutečně či zdánlivě) náboženské odkazy.

2. NÁBOŽENSKÁ NEUTRALITA PRÁVA

Za metodologicky nezbytný krok považujeme v první řadě předložení úvah o definici samotného pojmu *náboženství*. Zdá se, že právní věda s tímto fenoménem operuje přinejmenším ve dvou různých významech.³ V prvním případě se jedná o situace, kdy stát rozpoznává subjektivní přesvědčení určitých osob o preferovaných hodnotách či preferovaném chování a z určitých pohnutek, nejčastěji liberálních právně politických pozic, takové přesvědčení předvídá, poskytuje mu prostor nebo dokonce ochranu. Tento přístup je patrný v koncepcích ústavních záruk svobody náboženského vyznání a konfesního práva,⁴ kdy se takřka bezvýjimečně jedná o normy, které samy o sobě nějaký náboženský prvek či přímo cíl nevyjadřují. Druhý přístup, který je typický pro úvahy právně teoretické, se projevuje v nakládání s náboženstvím jako s autonomním mimoprávním normativním systémem, který může být z různých pohledů v poměru konkurence, komplementarity či indiference apod. k normativnímu systému právnímu. Toto vymezení pak dává základ klasickým právně filosofickým úvahám o vztahu práva a náboženství coby systému norem, podobně jako

² Srov. Maršálek, P. *Právo a společnost*. Praha: Auditorium, 2008, s. 29.

³ Stranou našeho zájmu jsou nyní přístupy dalších humanitních věd: sociologie, filosofie, antropologie, psychologie, politologie apod., z nichž se každá nepochybně vyznačuje rozdílnými přístupy.

⁴ V českých podmínkách poukážme na čl. 15 a čl. 16 Listiny základních práv a svobod, zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), a na řadu jednotlivých norem konfesního práva napříč právním řádem.

v případě morálky. Tento pohled je oproti prvnímu zužující a z širokého komplexu náboženské teorie i praxe vybírá toliko (abstraktní) pravidla chování. Je notorií, že metafyzický (nikoliv nutně teistický, úzce náboženský, nýbrž i toliko hodnotový) přesah práva lze nalézt u přirozenoprávních koncepcí a naopak právně pozitivistické teze právo od jakýchkoliv údajných vyšších zdrojů oddělují.

Aniž bychom se nyní chtěli blíže věnovat výkladu základních úskalí při pokusech definovat právním jazykem *náboženství*, podotýkáme, že pracujeme s *širší* definicí, které abstrahuje od zavádějící české etymologie, která v tomto slově předjímá pozitivní přesvědčení o *bohu* či *bozích*. Tento přístup se neomezuje toliko na teistické („tradiční“) věroučné systémy, které jsou vlastní historické zkušenosti occidentální civilizace, nýbrž aspiruje na univerzální platnost zahrnutím i netypických náboženských systémů. Zároveň však zahrnuje i přesvědčení, která existenci nadpřirozeného jsoucna popírají (ateismus). Jako nejvhodnější definice *náboženství* se nám proto jeví tato: Jedná se o „stanoviska týkající se metafyzické reality, a víra, pravidla chování a praxe z nich vycházející, přičemž tato stanoviska nemohou být ověřena právními prostředky, zvláště pokud jsou mimo rozum či poznání.“⁵ Z tohoto pohledu otázka náboženské neutrality práva neleží v rovině požadavku na indiferenci právní normy vůči jakémukoliv pravidlu, které je seznatelné v teorii či praxi existujících náboženských směrů. Hraničním kriteriem pro posouzení normy jako nábožensky angažované či neutrální je zohlednění vazby některého z jejích prvků na existenci či neexistenci metafyzické reality.⁶ Ne každé pravidlo, byť by bylo součástí praxe klasického teistického náboženského vyznání, je v tomto směru pravidlem, které přímo předpokládá existenci (typicky) boha. Naopak řada těchto pravidel již zcela ztratila (nebo případně nikdy neměla) religiozní charakter, neboť upravuje bezezbytku např. vztahy mezi lidmi a širší společností je internalizovala jako pravidla (hodnoty) morální či kulturní. Jinými slovy řečeno, rozlišujeme mezi náboženskými pravidly, která sledují účel výhradně religiozní a náboženskými pravidly, u nichž lze sledovat i účel sekulární.

Český ústavní pořádek obsahuje výslovný imperativ náboženské neutrality státu a nástrojů, které používá, tedy i práva a soudů, které je aplikují. Čl. 2 odst. 1 Listiny základních práv a svobod říká, že: „Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.“ Povahou tohoto požadavku se i v českém právním prostředí zabývala řada akademiků, ovšem s různými výsledky.

⁵ V zásadě podle Edge, P. W. *Religion and law: An introduction*. Aldershot: Ashgate, 2006, 160 s.

⁶ Nyní pomíjíme, že samotná doktrína nábožensky neutrálního práva je v jistém ohledu dle výše uvedené definice nábožensky angažovaná, a nikoliv neutrální, neboť i ona akcentuje *určitý* vztah k metafyzické náboženské realitě, jakkoliv tu neprosazuje ani nepopírá.

V zásadě se můžeme v politické filosofii setkat se dvěma přístupy: radikálním a umírněným (plynulá škála).⁷ První vychází ze striktního požadavku, aby právo nebralo ohled na mimoprávní existenci představ kohokoliv o jakémkoliv nadpřirozeném jsoucnu, tedy aby právo zavazovalo bez výjimek všechny na bázi formální *rovnosti*. Ve zcela praktické rovině je často poukazováno na tzv. francouzský model laického státu, který je založen právě na revoluční myšlénce *rovnosti* všech občanů. Radikálním požadavkem je, aby právní řád neakceptoval žádné z hodnot, které lze označit jako náboženské a aby obsahoval i minimum norem, které tuto oblast upravují, resp. aby tyto normy neměly charakter výjimky z obecného pravidla (např. typicky normy provádějící svobodu vyznání). Naopak zvláštní (speciální) přístup státu (prostřednictvím práva) k oblasti náboženských vztahů může být považován za zpochybnění státní svrchovanosti.⁸ Častým argumentem rovněž je teze, že žádné náboženské pravidlo se nikdy nemůže stát pravidlem kulturním, morálním či jinak obecně akceptovaným, nýbrž, že si navždy ponechává svůj náboženský charakter a je tedy pro právo neakceptovatelným.⁹

Umírněný přístup k problematice je založen na východiscích *svobody* jednotlivce a vymezení maximálního prostoru, který mu stát k realizaci této svobody dává. V abstraktní rovině se stát hodnotově nezřiká své historie, kulturního vývoje,¹⁰ byť zahrnuje i elementy náboženského přesvědčení obyvatel. V této souvislosti poukazujeme především na přístup reprezentovaný německým právním filosofem Ernst-Wolfgang Böckenfördem se zkušeností soudce Spolkového ústavního soudu: Z jeho prací o vzniku a sebelegitimizačních snahách státu je znám jeho tzv. paradox demokracie: *Svobodný, sekularizovaný stát žije z předpokladů, které sám nemůže garantovat*. Jinými slovy moderní sekulární (nenáboženský) stát, včetně tradice osvícenství, je úzce svázán

⁷ Např. Grimm, D. Conflicts between general laws and religious norms. In *Cardozo Law Review*, Červen 2009, s. 2373: sekularizmus militantní na jedné straně a sekularizmus respektující a ochraňující na straně druhé.

⁸ Soubor statí k doktríně laického státu, zvláště ve vztahu k uvažovanému uzavření konkordátu Pavlíček, V. O české státnosti 3. Demokratický a laický stát. Praha: Karolinum, 2009, 544 s. Srov. k tomu opačně ale i např. odlišné stanovisko soudců Pavla Holländera a Jiřího Malenovského proponující přípustnost určitých odchylek od principu rovnosti ve prospěch katolické církve (speciální úprava konkordátem by byla výjimkou z rovnosti církví a náboženských společností; ve výše uvedeném kontextu je jakákoliv speciální úprava právního postavení církví nebo dokonce jedné z církví výjimkou z rovnosti ostatních subjektů / občanů atp.).

⁹ Zgonjanin, S. Quoting the Bible: The Use of Religious References in Judicial Decision-Making, 9 *N.Y. City L. Rev.* 31, 2005, ss. 31-91.

¹⁰ Srov. např. Preambuli Ústavy či „hodnotové“ nálezy Ústavního soudu: zejm. sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993

s judeokřesťanskou tradicí, ze které vzešel, jakkoliv se snaží tvářit univerzálně – řekli bychom – hodnotově neutrálně.

V tradiční německé ústavní doktríně – která je rovněž často terčem kritiky – se dokonce hovoří o „ústavním předpokladu“ (Verfassungsvoraussetzung), že porozumění ústavním normám vychází rovněž z hodnot západního křesťanství.¹¹ Domníváme se, že právo (zákonodárce) nemůže odhlížet především od těch hodnot, zvyků a tradic, které sice mají původ v nějakém (dominantním) náboženství, ale různými vývojovými procesy ztratily charakter norem náboženských a jsou nyní obecnou součástí kulturního národního dědictví, sdíleného věřícími i nevěřícími. Typickou a zcela aktuální reflexí tohoto je názoru je třeba argumentace použitá Josephem H. H. Weilerem před Velkým Senátem Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lautsi proti Itálii.¹²

Otázka nakolik a za jakých podmínek se může stát nějaké náboženské pravidlo právně závazným není v zásadě v dnešní problematizována. Hans Kelsen použil příměr k řeckému mýtickému králi Midasovi, který vše čeho se dotkl proměnil ve zlato. Stejně tak právo, na co ukáže, stává se právem.¹³ Tedy je to nakonec vždy stát (zákonodárce), který rozhoduje, jakou roli náboženským hodnotám či normám přisoudí. Náboženská pravidla jsou se sekulárním státem slučitelná pokud si nenárokují absolutní platnost (závaznost) pokud zůstávají slučitelná s veřejným pořádkem.¹⁴

Interakce náboženských norem a hodnot na jedné straně a práva na straně druhé se může projevat v mnoha rovinách: od právně politické, přes legislativní až po interpretační a aplikační rovinu – zejm. judikatorní.

3. MIMOPRÁVNÍ ARGUMENTACE V JUDIKATUŘE

Při úvahách o náboženské argumentaci v judikatuře nutno především uvést, že v odborných právně teoretických textech je obvykle zahrnuta v klasickém tématu přípustnosti citování a odkazování na literaturu, takzvanou sekundární, ať již právní či mimoprávní. Jádro problému pak tvoří případy,

¹¹ Fuchs, C. *Das Staatskirchenrecht der neuen Bundesländer*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, s. 23 a násl.; Ladeur, K.-H. The myth of the neutral state and the individualization of religion: The relationship between state and religion in the face of fundamentalism. In *Cardozo Law Review*, Červen 2009, s. 2445 a násl.

¹² Případ široce znám jako „krucifixy v italských školách.“ Předneseno při veřejném slyšení 30. června 2010, záznam jednání přístupný v archivu na <http://www.echr.coe.int>.

¹³ Kelsen, H. *General Theory of Law And State*. Do angličtiny přeložil Anders Wedberg. Cambridge: Harvard University Press, 1945, s. 161.

¹⁴ Grimm, D. Conflicts between general laws and religious norms. In *Cardozo Law Review*, Červen 2009, s. 2372.

kdy soud přímo interpretuje a aplikuje normu se zřejmým odkazem na mimoprávní argumenty. Pro tyto obecnější závěry si dovoluujeme odkázat na bohatou literaturu českou i zahraniční.

Metodologicky se při zkoumání náboženské nebo nábožensky angažované argumentace v soudních rozhodnutích můžeme nejdříve zaměřit na jednotlivého soudce, jeho právní a mimoprávní názory a zkoumat jeho argumentaci v linii jeho rozhodnutí i s ohledem na podtext a kontext věci. S určitým předporozuměním hodnotám vyznávaných soudcem pak můžeme číst i tak říkajíc mezi řádky a sledovat například, nakolik psané odůvodnění skutečně odpovídá úvahám, které soudci pravděpodobně vyvstávaly na mysli. Tento přístup by svědčil především zastánců právního realismu, jejichž tezí je v zásadě, že konečné odůvodnění rozsudku je zpětně formulovaným zakrytím těch skutečných úvah, na základě kterých soudce subjektivně a skrytě ve skutečnosti rozhodl. I z těchto důvodů jsou např. před jmenováním soudců amerického Nejvyššího soudu kandidáti podrobováni veřejné diskuzi a lze setkat i s analýzami judikatury Nejvyššího soudu s pohledu náboženského vyznání soudců. Tento diskurz však v současném českém právní prostředí nemá tradici. Pouze ve zcela výjimečných případech lze nalézt pokusy o veřejnou diskuzi o mimoprávním hodnotovém zakotvení soudce, zpravidla nikoliv na stránkách odborného tisku, přičemž nejčastěji sledovaným kritériem je v tomto ohledu politická (stranická) afiliace soudce. Určitou výjimkou je procedura vyslovení souhlasu se jmenováním soudce Ústavního soudu, která probíhá v Senátu Parlamentu České republiky, kde v praxi bývá prostor i pro hodnocení kandidáta nad rámec jeho čistě odborné způsobilosti, a to i s přesahy do médií.

Druhý metodologický přístup může spočívat v kvantitativní či kvalitativní analýze judikatury, zejm. analýze jazykové. Právní vědec se v takovém případě musí spoléhat toliko na skutečné slovní vyjádření přímé či nepřímé, které v textu judikátu nalezne. To má především své meze praktické. V českých právnických elektronických systémech je k dnešnímu dni již přes 100 000 tisíc rozhodnutí nejvyšších soudních instancí. Je tedy zřejmé, že systematicky analyzovat citovanou a odkazovanou literaturu – tedy jednotlivě pročítat všechna rozhodnutí – je nad rámec schopností a možností jednotlivce.¹⁵ Ze zahraničních zkušeností je nicméně patrný trend vzestupu role a významu sekundární literatury v soudních rozhodnutích. Zejména v judikátech amerických soudů pak i argumentace nábožensky orientované.

¹⁵ Pro inspiraci možno poukázat na úspěšné pokusy o takovou analýzu v zahraničí: Smyth, R. Citing Outside the Law Reports: Citations of Secondary Authorities on the Australian State Supreme Courts Over the Twentieth Century. In Griffith Law Review, Volume 18, č. 3, 2009, s. 692 a násl. V dostupných akademických zdrojích jsou nejčastěji zastoupeny analýzy judikatury federálních soudů Spojených států amerických, zejm. soudu Nejvyššího. Námi nalezené články týkající se úzce náboženské argumentace soudů jsou výhradně z amerického prostředí.

Dále poznamenejme, že obsah (šíře) odůvodnění judikátu nepochybně souvisí i s jeho rozsahem (délkou), která je různá v rozličných právních kulturách. Z nedávné konference *Odůvodnění soudního rozhodnutí*, která proběhla na Ústavním soudu České republiky,¹⁶ vyplynulo, pokud tyto závěry zjednodušíme, že např. francouzská bezmezná důvěra v zákon umožňuje soudci odůvodnění v rozsahu několika set slov, v Německu se uvádí průměrná délka odůvodnění asi 2000 slov, a nejdelší odůvodnění nalezneme právě v USA.¹⁷

Délka odůvodnění, a tedy i rozsah použité argumentace, odráží i odlišné účely, které můžeme v institutu odůvodnění sledovat. Tedy například v kontinentální kultuře neosobní a za zákon se schovávající styl argumentace má za cíl účastníka přesvědčit o autoritě zákona. V tradici *common law* jde naopak především o subjektivní názor soudce, což se rovněž projevuje v osobním přístupu a v častém institutu tzv. odlišných stanovisek, která vyjadřují menšinový osobní názor ostatních soudců. V kontinentální kultuře odlišná stanoviska soudců, vyjma nejvyšších či ústavních soudů, nemají tradici, neboť by (patrně) oslabovaly autoritu zákona a jeho aplikace soudem. Právě takový osobní (subjektivní) styl odůvodnění tenduje k vyjadřování i mimoprávních stanovisek soudce, přičemž teorií, snažících se význam odůvodnění soudního rozhodnutí podchytit, je celé řada.

V zásadě lze v této chvíli říci, že jakákoliv argumentace sekundární literaturou (komentáře k zákonům, slovníky, články, monografie, zcela mimoprávní beletrie, poezie, apod.) vždy vyvolává přinejmenším otázky ohledně soudní svévole a záruk spravedlivého procesu.

4. NÁBOŽENSKÁ ARGUMENTACE V JUDIKATUŘE

Pokud se v judikátu objeví náboženské pravidlo, v podmínkách západní civilizace typicky citace bible, vyvstávají však i otázky další, a to již zmíněná náboženská neutralita státu – tedy soudu – a rovněž i nestrannosti soudce ve vztahu k účastníku soudního řízení a případně jeho náboženskému přesvědčení.¹⁸

¹⁶ Mezinárodní konference *Odůvodnění soudního rozhodnutí*, 9. - 10. 11. 2010, kterou pořádali: Ústavní soud České republiky, Nejvyšší soud České republiky, Nejvyšší správní soud České republiky ve spolupráci s Centrem právní komparistiky Právnické fakulty University Kalovy v Praze a Institutem pro procesní právo university Freiburg za podpory Alexander von Humboldt Stiftung a Nadace Hugo Grotius. Viz <http://www.usoud.cz/clanek/4027> [navštíveno 11. 11. 2010]

¹⁷ Dle přednášky prof. Marijana Pavčnika na výše uvedené konferenci.

¹⁸ Omezení pro formulování názoru soudu spatřujeme především v rovině ústavní a v rovině právně teoretické. Lze setkat ještě dále s názory formulujícími limity profesně etické a rovněž odkazujícími na soudcovskou *moudrost*, srov. Idlemann, S. C. The limits of

V těchto obavách o udržitelnost soudního rozhodnutí ve světle ústavních kritérií spatřujeme tyto faktory: Domníváme, se při posouzení přípustnosti takové argumentace hraje roli to, o *jaký druh* náboženského pravidla se jedná a *jakou roli* v odůvodnění hraje.

Náboženské normy, jak se domníváme, se totiž vlivem kulturních a sociálních faktorů mohou stát pravidly či hodnotami obecně akceptovanými. Takové pravidlo zpravidla nevychází nutně z přímého předpokladu existence nějaké vyšší metafyzické síly. Obsahově takové pravidlo získalo sekulární obsah. Například v judikatuře amerických federálních soudů se ze všech biblických odkazů nejčastěji vyskytuje poučka: „Nikdo nemůže sloužit dvěma pánům.“ V českém prostředí je ještě více než ve Spojených státech zřejmé, že si pouze minimum soudců i účastníků řízení vybaví u tohoto „úsluví“ původní biblický kontext.¹⁹ Uvedené poučka bývá v praxi soudů aplikována na situace střetu zájmů u advokátů zastupujících více klientů.²⁰

S přihlédnutím ke shora vymezené definici *náboženství* si již v této fázi dovoluujeme vyslovit dílčí závěr, že otázky kolem náboženské neutrality práva vyvolávají toliko „pravé“ náboženské reference, které výslovně předpokládají existenci či neexistenci boha (či jiné metafyzické síly), u nichž ani není možný přenos významu sekulárního charakteru. V takovém případě se totiž v zásadě jedná o „běžný“ mimoprávní – a nikoliv náboženský – úsudek soudce.

Druhé dílčí pravidlo, které by dle našeho názoru mělo být respektováno, je nikoliv zásadní role náboženského (mimoprávního) argumentu v celkové konstrukci odůvodnění. Klasická teorie dělí právní závěry soudů na ty nosné (s určitou další strukturou) a na tzv. *obiter dicta*. S ohledem na vázanost soudů právem (zákonem) a povinnost v odůvodnění vyložit své právní závěry k danému případu, je zřejmé, že udržitelným je takové odůvodnění soudního rozhodnutí, kde nosné důvody rozhodnutí jsou založeny výhradně na úvahách právních a kde argumenty náboženské (mimoprávní) působí toliko nad rámec úvah právních, dotvářejí širší kontext rozhodnutí a napomáhají srozumitelnosti úvah soudce. Oprávněnou kritiku si dle

religious values in judicial decision making. In *Marquette Law Review*. Volume 81, č. 2, Winter 1998, ss. 563-567.

¹⁹ Mt 6, 24

²⁰ Zgonjanin, S. Quoting the Bible: The Use of Religious References in Judicial Decision-Making, 9 *N.Y. City L. Rev.* 31 (2005), s. 61.

našeho názoru zaslouží pouze judikáty, v nichž by právní úvahy byly těmi mimoprávními zcela zastřeny.²¹

5. NÁBOŽENSKÉ CITACE V JUDIKATUŘE ČESKÝCH SOUDŮ

Úvodem je nutno poznamenat, že při práci s dostupnými elektronickými databázemi nemá uživatel v zásadě jiný prostředek než fulltextové vyhledávání, kde na základě náhodně zvolených slov zkouší nalézt rozhodnutí, v němž se nalézají typická náboženská citace. Při nesystematické práci s dostupnou judikaturou je tedy výsledek rešerše v podstatě náhodný.²² Přesto dosavadní výsledky vypovídají alespoň o tom, že nastíněný fenomén i v české judikatuře existuje, pročež je vhodné mu věnovat odbornou pozornost. Pozitivní nález, v oblasti našeho zájmu, vykazuje dle našich zjištění judikatura Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu, přičemž se jedná o přibližně jednu desítku rozhodnutí.

První kategorii judikátů tvoří rozhodnutí, v nichž určitá náboženská materie tvoří nikoliv právní, nýbrž v zásadě skutkový stav. V judikatuře Nejvyššího správního soudu to jsou zejména rozhodnutí v azylových věcech, kde státní orgán přezkušoval uchazeče o azyl, kteří tvrdili, že jsou ve své zemi pronásledovanými katolíky, ze základních otázek katolické teologie.²³ O talmudu (a jeho obsahu) se například hovoří ve skutkových okolnostech rozpuštění Dělnické strany.²⁴ Tato skupina rozhodnutí, byť se v nich může jednat o relativně obsáhlé citace z náboženských textů, však nyní stojí stranou našeho zájmu, neboť tyto zjevně nepronikají do právních úvah soudu.

Druhou (stěžejní) kategorii judikátů tvoří rozhodnutí, v nichž je explicitní náboženský (zejm. biblický) odkaz již součástí závěrů (či východisek) soudu. Zůstaneme-li u Nejvyššího správního soudu, nelze nezmínit rozsudek zabývající se povahou mešního vína.²⁵ Při výkladu účelu dotčeného ustanovení ve vinařském zákoně²⁶ si soud vypomohl citací

²¹ srov. Idlemann, S. C. The limits of religious values in judicial decision making. In *Marquette Law Review*. Volume 81, č. 2, Winter 1998, s. 560 a literaturu tam uvedenou

²² Takový výsledek např. nemá vypovídací schopnost ve vztahu k podílu rozhodnutí s náboženskou (mimoprávní) argumentací na celkovém objemu judikatury.

²³ Rozsudek NSS ze dne 19. 8. 2004, sp. zn. 4 Azs 152/2004; rozsudek NSS ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 2 Azs 128/2005; usnesení NSS ze dne 20. 8. 2009, sp. zn. 2 Azs 25/2009.

²⁴ Rozsudek NSS ze dne 17. 2. 2010, sp. zn. Pst 1/2009

²⁵ Rozsudek NSS ze dne 29. 1. 2008, sp. zn. 2 As 54/2007

²⁶ § 16 odst. 6 zákona č. 321/2004 Sb., o vinohradnictví a vinařství

Lukášova evangelia: „A vzav kalich, a díky činiv, řekl: Vezměte jej a dělte mezi sebou. Nebo pravím vám, žeť nebudu pít z plodu vinného kořene, ažť království Boží přijde.“²⁷ Na základě specifického náboženského významu přisuzovaného biblí i vnitřními církevními předpisy vínu používanému v křesťanské liturgii, dospěl soud k závěru, že interpretované ustanovení vinařského zákona, hovoří-li o mešním vínu, je součástí záruk ústavně zakotvené církevní autonomie, a pokud v zásadě upravuje rozhodování o producentech mešního vína (tedy vína pro úzce náboženské účely), je takové rozhodnutí vnitrocírkevního charakteru a soudy jej nepřezkoumávají.²⁸

Jedna z hlavních pasáží nálezu Ústavního soudu ve sporu o ochranu osobnosti novináře Ivana Breziny proti Miloši Zemanovi²⁹ je uvozena slovy: „B) Čest a dobré jméno osoby jsou hodnoty náležející do kulturního dědictví naší civilizace mající kořeny v křesťanství a judaismu („Vzácnější jest jméno dobré než bohatství veliké, přízeň lepší než stříbro a zlato.“ Kniha přísloví, kap. XXII v.1, Kaz. 7.1.). Jakkoliv se obsah a rozsah této hodnoty v čase mění, lze dospět k závěru, že její součástí jsou i ta pravidla, která se objevují v etických kodexech různých profesí, tj. i profese novinářů.“ V tomto případě se jednalo o uvozující úvahu k podrobným právním rozborům obsaženým v obsáhlém nálezu. První věta zjevně naznačuje výše naznačený jev společenské internalizace základních judeokřesťanských hodnot západní civilizací. Soudíme, že se zde jedná o typický případ, kdy náboženská hodnota získala i svůj sekulární charakter a není důvod její přítomnost v odůvodnění judikátu problematizovat. Obdobný postup lze dále spatřit i v usnesení týkajícím se soudní úpravy styku prarodiče s nezletilým vnoučetem.³⁰ V reakci na konfliktní mezigenerační situaci Ústavní soud uvedl: „Pro všechny generace navíc platí obecná pobídka, že dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat (§ 35 zákona o rodině), což je nepochybně zároveň obecným mravním ideálem (Exodus 20,12; Efezským 6,1-4).“³¹ I zde se jedná o výslovně zmíněný posun náboženského významu uvedeného pravidla do roviny obecně morální.

²⁷ Lk 22, 17 - 18

²⁸ Na použitém biblickém citátu je zajímavé i to, že ačkoliv se ve věci jednalo o mešní víno pro potřeby katolické církve, archaický jazyk výňatku je převzat z překladu bible kralické, kterou, jak známo z televizního seriálu F. L. Věk, katolická církev nepoužívala.

²⁹ Nález ÚS ze dne 11. 11. 2005, sp. zn. I. ÚS 453/03

³⁰ Usnesení ÚS ze dne 27. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 2750/07

³¹ Citát: „Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.“; resp. „Děti, poslouchejte své rodiče, protože to je spravedlivé před Bohem. ‚Cti otce svého i matku svou‘ je přece jediné přikázání, které má zaslíbení: ‚aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ na zemi.‘“

Mezi dalšími případy, kdy Ústavní soud použil odkaz určité biblické pravidlo (citát), uveďme náleze³² ve věci, kdy stěžovatelka záměrně správnímu úřadu nesdělila svou adresu pro doručování, správní úřad však nevyužil zákonných možností (porušil zákonnou povinnost) pro zjištění jejího pobytu a bez dostatečných důvodů jí ustanovil opatrovníka jako osobě neznámého pobytu. Ústavní soud na adresu argumentační strategie uplatněné správním úřadem kromě jiného uvedl: „Porušení vlastních povinností totiž zásadně nelze omlouvat porušením povinností ze strany jiných (srov. Mt 7, 3).“³³ Dále uveďme usnesení,³⁴ v němž se Ústavní soud zabýval důkazní situací v rozhodnutí o vině v trestním řízení: „Stěžovatel se sám znevěrohodnil díky svým vlastním teoriím o skutkovém ději, které v průběhu řízení podstatně měnil, aniž by kterékoliv z nich mělo oporu v jiných zjištěních (Mt 12, 37).“³⁵ Rovněž následující usnesení³⁶ odkazuje stěžovatele na bibli. Ve sporu advokáta o výši přiznané odměny a náhrady hotových výdajů Ústavní soud uvedl: „Podstata ústavní stížnosti nespočívá v nesouhlasu se skutečností, že stěžovateli nebyla přiznána odměna za jím poskytnuté právní služby, nýbrž v tom, že mu byla tato odměna dána jiná (Lk 10, 7a) než požadoval, neboť výše odměny za jeden úkon právní služby byla obecnými soudy posouzena odlišně, a i některé konkrétní úkony byly posouzeny odlišně.“³⁷

Ve výše uvedených případech byly k hlavní argumentaci Ústavního soudu připojeny biblické odkazy na pasáže (jejichž přiléhavost ponechám na posouzení čtenáři), bez dalšího korigujícího vysvětlení. I v těchto případech vzhledem ke kontextu věci a zejména s ohledem na charakter odkazovaných citátů považujeme uvedenou argumentaci za přípustnou, neboť i zde lze dovést nenáboženský záměr soudu. Použité odkazy mají spíše charakter literárních obrátů, zvláště pak „tříška v oku bratra“ či „právo dělníka na mzdu“ se staly součástí běžného jazyka.

Za příklad problematické argumentace, tedy *jednoznačně* náboženské, si dovoluujeme uvést usnesení³⁸ Ústavního soudu v řízení, v němž se stěžovatelka domáhala práva na spravedlivý proces ve vztahu k řízení před

³² Nález ÚS ze dne 7. 8. 2007, sp. zn. II. ÚS 1090/07

³³ Citát: „Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ?“

³⁴ Usnesení ÚS ze dne 12. 2. 2009, sp. zn. II. ÚS 2666/08

³⁵ Citát: „Neboť podle svých slov budeš ospravedlněn a podle svých slov odsouzen.“

³⁶ Usnesení ÚS ze dne 23. 8. 2006, sp. zn. II. ÚS 435/06

³⁷ Citát: „V tom domě zůstaňte, jezte a pijte, co vám dají, neboť ‚hoden je dělník své mzdy‘!“

³⁸ Usnesení ÚS ze dne 18. 4. 2006, sp. zn. II. ÚS 150/06

obecnými soudy, které bylo zastaveno pro nezaplacení soudního poplatku. Ústavní soud uvedl, že „z argumentace stěžovatelky jednoznačně vyplývá, že příslušný soudní poplatek zaplatit nehodlala. ... Poukazem na ústavně zaručená základní práva totiž nelze zakrývat svůj vlastní nesprávný postup (srov. 1 Petr 2, 16).“ Odkazovaný citát totiž zní: „Jste svobodni, ale ne jako ti, jimž svoboda slouží za plášť nepravosti, nýbrž jako služebníci Boží.“ Ze samotného textu plyne, že citát spojuje svobodný status, v němž se měla (analogicky či přiměřeně) nacházet stěžovatelka, s existencí boha, což považujeme za jasné stanovisko úzce náboženského charakteru, dle výše nastíněných pravidel obtížně obhajitelné. Svou roli však zde hraje, stejně jako u předchozích případů, jako zmírňující element, zároveň okrajovost použitého argumentu.

V přehledu příkladů z judikatorní praxe jsme dosud poukazovali výhradně na odůvodnění soudních rozhodnutí. Že se náboženské citace v českém prostředí neobjevují jen v klasických odůvodněních dokládá *odlišné stanovisko* soudce Ústavního soudu Jiřího Nykodýma k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/08,³⁹ kde byla posuzována otázka připuštění soudního přezkumu kárných provinění vězňů: „Představa, že soudní přezkum je vše napravujícím řešením pro dosažení spravedlnosti je rovněž iracionální. ... Snaha po dosažení spravedlnosti proto nemůže jít do krajnosti. Prostě všeho moc škodí a jak se to docela výstižně říká v knize Kazatel ‚Spravedlivý hyne i při své spravedlnosti a svévolník dlouho žije i při své zlobě. Nebud’ příliš spravedlivý ani nadmíru moudrý; proč by ses měl zničit?‘ (Kaz 7, 15-16).“ Tímto citátem si zároveň dovoluujeme své úvahy uzavřít.

6. ZÁVĚR

Pokusili jsme se ve stručnosti načrtnout rámec problematiky náboženské neutrality práva a přípustnosti náboženské argumentace (citace) v soudních rozhodnutích. Judikatura českých soudů dosud z tohoto pohledu nebyla zpracována a zdá se, že i dosud známé případy naznačují potřebu hlubší analýzy a právně teoretického zhodnocení. Dospěli jsme k závěru, že ve většině zkoumaných případů se *náboženská* argumentace prolíná s morální či kulturní tradicí západní společnosti, avšak lze nalézt i případy, kdy soudem použitý argument již nemá jiného výkladu než úzce náboženského, nad rámec obecnějších hodnot platných ve společnosti.

Literature:

- Edge, P. W. Religion and law: An introduction. Aldershot: Ashgate, 2006, 160 s. ISBN 0-7546-3047-1

³⁹ Nález ÚS ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 32/08

- Fuchs, C. Das Staatskirchenrecht der neuen Bundesländer. Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, 324 s. ISBN 3-16-147214-4
- Grimm, D. Conflicts between general laws and religious norms. In *Cardozo Law Review*, Červen 2009, ss. 2369-2382.
- Idlemann, S. C. The limits of religious values in judicial decision making. In *Marquette Law Review*. Volume 81, č. 2, Zima 1998, ss. 563-567.
- Kelsen, H. General Theory of Law And State. Do angličtiny přeložil Anders Wedberg. Cambridge: Harvard University Press, 1945, reprint 2009, 516 s. ISBN 1-886-363-74-9
- Ladeur, K.-H. The myth of the neutral state and the individualization of religion: The relationship between state and religion in the face of fundamentalism. In *Cardozo Law Review*, Červen 2009, ss. 2445-2471.
- Maršálek, P. Právo a společnost. Praha: Auditorium, 2008, 260 s. ISBN 978-80-903786-8-1
- Pavlíček, V. O české státnosti 3. Demokratický a laický stát. Praha: Karolinum, 2009, 544 s. ISBN 978-80-246-1642-1
- Smith S., D. Legal Discourse and the De Facto Disestablishment. In *Marquette Law Review*. Volume 81, č. 2, Zima 1998, ss. 203-227.
- Smyth, R. Citing Outside the Law Reports: Citations of Secondary Authorities on the Australian State Supreme Courts Over the Twentieth Century. In *Griffith Law Review*, Volume 18, č. 3, 2009, ss. 692-724.
- Weinstein, J. B. Does religion have a role in criminal sentencing? In *Touro Law Review*, Vol. 23, č. 3, 2007, ss. 539-560.
- Zgonjanin, S. Quoting the Bible: The Use of Religious References in Judicial Decision-Making, 9 N.Y. City L. Rev. 31, 2005, ss. 31-91.

Contact – email

14422@mail.muni.cz